

СЕКЦІЯ 6 ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.42

ПРО ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Клеріні Г.В., здобувач
кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розглянуто поняття та ознаки державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції. Внесено пропозиції з удосконалення законодавства у сфері агрострахування, зокрема Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою».

Ключові слова: страхування, агрострахування, сільськогосподарська продукція, сільськогосподарський товаровиробник, державна підтримка.

В статье рассмотрены понятие и признаки государственной поддержки страхования сельскохозяйственной продукции. Внесены предложения по усовершенствованию законодательства в сфере агрострахования, в частности Закона Украины «Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой».

Ключевые слова: страхование, агрострахование, сельскохозяйственная продукция, сельскохозяйственный товаропроизводитель, государственная поддержка.

Klerini G.V. ABOUT THE CONCEPT AND FEATURES OF THE STATE SUPPORT OF INSURANCE OF AGRICULTURAL PRODUCTIONS

The article discusses the concept and characteristics of the state support of insurance of agricultural productions. Proposals for improving the legislation in the field of agricultural insurance, in particular the Law of Ukraine “On peculiarities of insurance of agricultural production with state support”, are made.

Key words: insurance, agricultural insurance, agricultural productions, agricultural producers, state support.

Постановка проблеми. Одним із видів агрострахування є страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою, сутність якої полягає в наданні коштів з державного бюджету на відшкодування певної частини страхового платежу (страхової премії), сплаченого відповідними сільськогосподарськими товаровиробниками страховій компанії. З'ясування сутності державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, встановлення її ознак має передусім важливе теоретичне значення, оскільки воно сприятиме вдосконаленню теорії аграрного права щодо агрострахування. Практичне значення висвітлення питань державної підтримки в розглядуваній сфері суспільних відносин полягатиме в можливості використання відповідних наукових результатів для вдосконалення аграрного законодавства України.

Ступінь розробленості проблеми. Слід зазначити, що в окремих наукових публікаціях з аграрного права вже висвітлювалися питання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції [1-3]. Проте вказані наукові дослідження були проведені раніше й потребують свого перегляду з урахуванням поточного стану законодавства України в сфері агрострахування.

Метою статті є висвітлення сутності державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, уточнення її ознак та внесення рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Викладення основного матеріалу. Визначення поняття державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції міститься в Законі України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р., № 4391-VI [4] (далі – Закон), згідно абз. 3 п. 1 ст. 1 якого нею вважається надання сільськогосподарському товаровиробнику з державного бюджету в порядку, встановленому цим Законом, грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування. У науково-практичному коментарі до зазначеного Закону вказано, що з наведеного визначення можна виокремити наступні ознаки державної підтримки у сфері страхування:

- 1) вона надається з державного бюджету України;
- 2) має фінансовий характер;
- 3) грошові кошти надаються у вигляді субсидій;

4) мета надання грошових коштів – відшкодування частини страхового платежу (страхової премії), фактично сплаченого страховальниками за договорами страхування сільськогосподарської продукції;

5) порядок надання субсидії визначається Законом [2, с. 120]. Розглянемо ці ознаки.

Першою є така ознака державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, як надання допомоги з державного бюджету України. Останній є планом формування й використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (п. 1 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 р., № 2456-VI [5]). Державний бюджет України затверджується Законом України на відповідний бюджетний рік і має передбачати видатки на державну підтримку страхування сільськогосподарської продукції. Саме за рахунок його коштів і має здійснюватися компенсація сільськогосподарським товаровиробникам частини страхового платежу (страхової премії) державою. Незважаючи на це, насправді не виключена можливість надання такої підтримки за рахунок місцевих бюджетів. Так, приміром, на Львівщині планувалося виділення з обласного бюджету коштів на здешевлення сплачених сільськогосподарськими товаровиробниками страхових премій [6, с. 133]. Більше того, в умовах децентралізації влади, що відбувається сьогодні в Україні, надання грошової підтримки у сфері агрострахування за рахунок коштів місцевих бюджетів виглядатиме цілком обґрунтованим.

За своєю сутністю державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції має фінансовий характер. Таке твердження можна обґрунтувати тим, що фахівці в галузі фінансового права пропонують державною фінансовою підтримкою вважати сукупність заходів, які передбачають надання на поворотній або безповоротній основі матеріальних ресурсів або сприяння їх отриманню з метою запобігання банкрутству, відновленню платоспроможності, оздоровлення фінансового стану підприємств, забезпечення їхньої ефективної господарської діяльності та підвищення конкурентоспроможності продукції (робіт, послуг) [7, с. 194]. Іншими словами, оскільки підтримка, що надається державою при страхуванні сільськогосподарської продукції, здійснюється шляхом передачі відповідних матеріальних ресурсів у вигляді грошових коштів, то вона має фінансовий характер.

Із попередньою пов'язана наступна ознака державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, яка полягає в тому, що грошові кошти надаються у вигляді субсидій. Як стверджується у фінансово-правовій літературі, субсидія (латин. *subsidium* – допомога, підтримка) – це фінансова або інша підтримка державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання конкретного товару, завдяки якій суб'єкт господарсько-правових відносин одержує пільги (прибутки) [8, с. 467].

З наведеного можна заключити, що субсидія, яка надається державою у відносинах страхування сільськогосподарської продукції, є певною пільгою, оскільки вона позбавляє сільськогосподарського товаровиробника потреби витратити власні грошові кошти для сплати страхового платежу (премії) страховій компанії. Така субсидія надається на безповоротній основі, у сільськогосподарського товаровиробника (за загальним правилом) відсутній обов'язок повернення отриманих грошових коштів державі.

Важливе значення для характеристики державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції має мета надання державою субсидії у вигляді грошових коштів. Це оплата частини страхового платежу (премії) за договором страхування, тобто плати за страхування, що передається від страховальника до страховика згідно з названим договором. Проте Законом розмір частини страхового платежу (страхової премії), яка субсидується державою, не визначений. Він визначається кожного року, виходячи з обсягу коштів, закладених на виплату субсидій у Державному бюджеті України на відповідний рік [2, с. 121].

Виділення коштів для субсидування страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою вперше було передбачено в Законі України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» від 22 грудня 2011 р., № 4282-VI [9], зважаючи на що було укладено шість договорів страхування. У наступні роки до Державного бюджету України відповідні грошові кошти не закладалися. І лише Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» від 28 грудня 2014 р., № 80-VIII [10] було передбачено кошти на компенсацію страхових платежів аграріям

[11, с. 29]. На сьогоднішній день Законом України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 21 грудня 2016 р., № 1801-VIII [12] передбачено виділення 55 млн грн. на фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі, що можуть спрямовуватися й на субсидування страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

Однак п. 1 Порядку та умов надання сільськогосподарським товаровиробникам державної підтримки у страхуванні сільськогосподарських культур шляхом здешевлення страхових платежів (премій), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р., № 813 [13], визначено, що державна підтримка надається в розмірі не більш як 50% вартості страхового платежу. Такий розмір субсидування цілком відповідає існуючій практиці, оскільки зазвичай у різних країнах компенсується від 30% до 65% суми страхового платежу (страхової премії) [14, с. 467].

При характеристиці державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції важливим є визначення моменту надання державою розглядуваної субсидії. Як стверджується в аграрно-правовій літературі, така підтримка у вигляді грошових коштів (субсидії) надається страхувальнику вже після сплати ним страховику страхового платежу (пре-

мії). Тобто спочатку сільськогосподарське підприємство має за власний рахунок сплатити відповідний страховий платіж (премію), і лише потім воно може претендувати на відшкодування частини такого платежу [2, с. 121]. Очевидно, що такий умовивід зроблено з аналізу п. 1 ст. 25 Закону [4], адже в ньому теж міститься визначення поняття «державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції», що є ідентичним поняттю, закріпленому в ст. 1 цього ж Закону та досліджуваного нами, із тією лише різницею, що в них визначено два різні моменти надання державою субсидії. Так, якщо у ст. 1 Закону йдеться про те, що держава здійснює відшкодування частини страхового платежу (премії), нарахованого за договорами страхування, то у його ж ст. 25 зазначається про відшкодування частини страхового платежу (премії), фактично сплаченого за такими договорами. Отже, наявна колізія названих правових норм Закону [4] щодо моменту сплати державою субсидії, адже вони регламентують один і той же вид суспільних відносин. Очевидно, що в наведених статтях цього нормативно-правового акту йдеться про різні категорії, бо нарахування страхового платежу (премії) не означає його уплати. Вважаємо, що субсидія має надаватися державою вже після фактичної сплати відповідного страхового платежу (премії) сільськогосподарським товаровиробником.

Окремі дослідники стверджують, що така модель страхування є економічно невігідною для суб'єктів сільського господарства, адже лише тільки після фактичної сплати страхового платежу відповідний суб'єкт може претендувати на відшкодування частини такого платежу; невідомо як діятиме держава у випадку невиконання своїх зобов'язань [15, с. 65]. З іншого боку, надання державою субсидії сільськогосподарському товаровиробникові вже після фактичної сплати ним страхового платежу (премії) запобігатиме можливим зловживанням із боку останнього, невиконанням чи неналежним виконанням ним своїх зобов'язань за договором страхування.

Ознакою державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції також є те, що порядок надання субсидії визначається законодавством. Так, Порядок та умови надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премії) були затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р., № 813 [13], якими передбачено наступна процедура надання субсидії:

а) оприлюднення комісіями Міністерства аграрної політики та продовольства Автономної Республіки Крим, обласних та Севастопольської міської держадміністрацій (далі – комісії) у друкованих ЗМІ порядку та умов надання компенсації страхових платежів у поточному році. Вважаємо, що ці відомості мають бути оприлюднені в офіційних друкованих виданнях Кабінету Міністрів України, а також відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

б) прийом комісіями заявок для отримання права на часткову компенсацію страхового платежу та документів, що додаються до них.

Такий прийом розпочинається в день оприлюднення повідомлення про порядок та умови надання компенсації страхових платежів у поточному році, а закінчується за два робочих дні до початку проведення останнього засідання комісії. Так зване останнє засідання комісії проводиться в такі дати, що залежать від страхового продукту:

- 15 грудня – за страховим продуктом 1 (на весь період вирощування);
- 10 грудня – за страховим продуктом 2 (на період зимівлі);
- 10 червня – за страховим продуктом 3 (на весняно-літній період).

Заяви комісії подаються страхувальниками протягом 5 робочих днів після укладення договору страхування. Форма такої заяви затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження форм документів та надання інформації для здійснення державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам шляхом здешевлення страхових платежів» від 4 жовтня 2012 р., № 600, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2012 р. за № 1780/22092 [16]. До заяви додаються: копія договору страхування, засвідчена страхувальником; копія розрахунково-платіжних документів, що засвідчують суму фактично сплачених страхових платежів; довідка про банківські реквізити страхувальника; довідка про відсутність (наявність) заборгованості з податків і зборів (обов'язкових платежів);

в) розгляд комісіями поданих страхувальниками заяв та доданих до них документів. У разі прийняття позитивного рішення комісія видає довідку страхувальнику та включає його до реєстру страхувальників, які мають право на отримання компенсації.

Такі реєстри подаються комісіями до комісії Міністерства аграрної політики та продовольства України, що діє згідно з Положенням про комісію Мінагрополітики України з питань надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам шляхом здешевлення страхових платежів, затвердженого Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 4 жовтня 2012 р., № 599, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2012 р. за № 1765/22077 [17], не пізніше:

- 17 грудня – за страховим продуктом 1;
- 12 грудня – за страховим продуктом 2;
- 12 червня – за страховим продуктом 3.

У разі відмови в наданні права на компенсацію комісія надсилає страхувальнику в триденний строк після прийняття рішення обґрунтовану письмову відповідь із зазначенням причин відмови;

г) розгляд названою комісією Мінагрополітики України наданих комісіями реєстрів страхувальників, які мають право на отримання компенсації. За результатами такого розгляду Мінагрополітики в межах виділених асигнувань здійснює розподіл коштів пропорційно потребі страхувальників на відповідний рік, але не більш як 50% вартості страхового платежу;

д) виплата компенсації сільськогосподарським товаровиробникам, що здійснюється шляхом перерахування грошових коштів на їх

поточні рахунки Міністерством аграрної політики та продовольства Автономної Республіки Крим, головними управліннями агропромислового розвитку обласних і управліннями промисловості, розвитку інфраструктури та агропромислового комплексу Севастопольської міської держадміністрацій на підставі рішення комісії Мінагрополітики;

е) звітування про використання коштів державної підтримки (відповідна інформація подається до Міністерства аграрної політики та продовольства України – про використання коштів, до Аграрного страхового пулу – про договори страхування, виплату страхового відшкодування).

На додаток до висвітлених характеристик слід додати й про необхідність виокремлення такої ознаки державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції, як те, що отримувачами підтримки у вигляді відповідних субсидій можуть бути лише сільськогосподарські товаровиробники. Адже п.п. 3 та 9 Порядку та умов надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій), затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012р., № 813 [13] визначено, що одержувачами бюджетних коштів є сільськогосподарські товаровиробники, а грошові кошти перераховуються на поточні рахунки таких страхувальників. Тобто такі фінанси отримують не страхові компанії, а безпосередньо виробники сільськогосподарської продукції.

Висновки. Наведений матеріал свідчить про потребу уточнення поняття «державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції», якою слід вважати надання виключно сільськогосподарському товаровиробнику з державного чи місцевих бюджетів в порядку, встановленому законодавством, грошових коштів у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (премії), фактично сплаченого ним за договором страхування сільськогосподарської продукції. Таке уточнене поняття слід закріпити в абз. 3 п. 1 ст. 1 і відповідним чином відкорегувати п. 1 ст. 25 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 9 лютого 2012 р. № 4391-VI [4].

З наведеного визначення можна навести такі ознаки державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції:

1) вона є різновидом прямої підтримки сільськогосподарських товаровиробників;

2) надається з державного чи місцевих бюджетів;

3) право на отримання такої підтримки мають лише сільськогосподарські товаровиробники;

4) вона має фінансовий характер;

5) грошові кошти надаються у вигляді субсидії й за загальним правилом поверненню не підлягають;

6) надається з метою оплата частини страхового платежу (премії) за договором страхування;

7) надається сільськогосподарському товаровиробнику після фактичної сплати ним страхового платежу (премії) за договором страхування;

8) порядок надання субсидії визначається законодавством.

Проаналізовані Порядок та умови надання державної підтримки шляхом здешевлення страхових платежів (премій) не в повній мірі відповідають приписам Закону [4] та підлягають відповідному корегуванню. Зокрема це стосується того, що в нормах законодавчого акту йдеться про субсидію для оплати частини страхового платежу (премії), а у названому підзаконному акті зазначено про компенсацію страхових платежів.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути використання отриманих результатів у наступних наукових дослідженнях, а також висвітлення сутності та порядку надання державної підтримки у сфері агрострахування в інших країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горіславська І.В. Правові засади здійснення аграрних страхових відносин: моногр. / І.В. Горіславська. – К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 228 с.
2. Науково-практичний коментар Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» / за ред. А.М. Статівки. – Х.: Юрайт, 2013. – 432 с.
3. Кривошлик Т.Д. Державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції в Україні / Т.Д. Кривошлик // Економіка: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 57-61.
4. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
5. Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.
6. Прищепя О. Український агростраховий ринок готується до масштабних реформ / О. Прищепя // Юридичний журнал. – 2014. – № 4/5. – С. 132-133.
7. Єрко Г.Г. Щодо поняття державної фінансової підтримки / Г.Г. Єрко // Правове забезпечення економічного розвитку та екологічної безпеки суспільства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 50-й річн. створ. Дон. нац. ун-ту та 30-й річ. створ. каф. госп. права Дон. нац. ун-ту (14-15 трав. 2015 р.) / за заг. ред. А.Г. Бобкової. – Вінниця: ДонНУ, 2015. – С. 192-194.
8. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. Л.К. Воронової. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. – 558 с.
9. Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 34-35. – Ст. 414.
10. Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 5. – Ст. 37.
11. Задорожний О. Особливості страхування в аграрному секторі / О. Задорожний // Вісник. Право знати все про податки і збори. – 2015. – № 16. – С. 28-30.
12. Офіційний вісник України. – 2016. – № 101. – Ст. 3291.
13. Офіційний вісник України. – 2012. – № 66. – Ст. 2704.
14. Навроцький С.А. Система сільськогосподарського страхування: тенденції та перспективи розвитку / С.А. Навроцький // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9 (2). – С. 458-472.
15. Єлісеєв В.С. Динаміка розвитку пільгового страхування в сільському господарстві (Росія, Білорусь, Україна) / В.С. Єлісеєв, А.М. Земко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право» / ред. кол.: Д.О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2013. – Вип. 182. – Ч. 1. – С. 60-77.
16. Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3484.
17. Офіційний вісник України. – 2012. – № 85. – Ст. 3483.